

potential features of territorial organization. These features depend on the reference frame moving.

In the settlement system is not the same number of internal systems and inter-regional view of the reference frame (interdependent combination of centers of population and routes between them). For configuration of the reference frame moving isolated following its kinds, as arm-ring, rectangular regular, linear-nodular, sea and multicore. The regional settlement system of our country are mainly radial ring and linear-nodular types.

Study parameters of regional settlement systems, as well as their geographic location allows them to identify four major types. Each of these groups has unique features of the systems of internal territorial organization, primarily warehouse settlement network and subsystems ties in the settlement system.

Keywords: population, settlement, settlement system, region, geographic location, urbanization.

Рецензент: проф. Позняк С.П.

Надійшла 16.04.2013р.

УДК 528.94

Наталія ДУК

КАРТИ МИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена картографічному дослідженню митної діяльності, впливу митно-тарифного регулювання на зовнішню торгівлю. Сформульовано основні підходи до картографування діяльності митної системи як головного інструмента регулювання зовнішньої торгівлі. Слід відзначити, що необхідна розробка системи карт різного змісту і функціонального призначення, рівня і територіального охоплення, яка повинна являти собою інформаційну базу, де формуються масиви даних, що охоплюють: організаційні рівні системи регулювання зовнішньоекономічних відносин (міжнародний, національний - органи законодавчої і виконавчої влади, ДМСУ, окремі митні органи); цільові ланки системи (сприяння ЗЕД, підвищення національної безпеки, оптимізація структури зовнішньої торгівлі і економіки країни тощо); функціональні підсистеми (фінансову, контролюючу, захисну, регулюючу); періоди часу функціонування (ретроспективні, оперативні, поточні, перспективні); умови і чинники функціонування і розвитку митної системи (зовнішніх, внутрішніх). Запропоновано серію карт зовнішньої торгівлі і митної діяльності.

Ключові слова: митна діяльність, митно-тарифне регулювання, картографування митної діяльності.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Функціонування всієї сукупності міжнародних економічних відносин безпосередньо пов'язано з формуванням і розвитком митної системи основного інструмента реалізації митної політики, яка є вагомою складовою зовнішньоекономічної політики держави. Її особливості диктуються, як правило, внутрішніми потребами країни у забезпеченні національних, насамперед економічних інтересів. Завдяки своєму положенню у сфері взаємодії держави із зовнішнім світом, митна система в процесі митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) чинить значний вплив на торговельно-економічні, політичні, культурні зв'язки між державами, а також на соціально-економічну ситуацію й економічну безпеку держави та її регіонів. Тому при розробці теоретичних і практичних питань державного розвитку чимала увага має приділятися саме митній діяльності, і зокрема, її географічним особливостям. Однак наукові основи географічного вивчення та картографування митної діяльності є недостатньо розробленими.

Метою статті є визначення основних підходів до картографічного дослідження митної

діяльності в системі державного регулювання ЗЕД.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми формування стратегії розвитку митної політики та митної справи, захисту економічних інтересів України митними методами, вдосконалення митно-тарифного регулювання ЗЕД, оптимізації структури митних органів досліджують вчені економісти, правники, політологи, історики, практики – фахівці митної справи: І.Г. Бережнюк, О.П. Гребельник, Є.В. Додін, Я.А. Жаліло, П.В. Пашко, Д.В. Приймаченко, К.К. Сандровський, О.Л. Соколенко, А.С. Філіпенко та ін. І лише останнім часом до вирішення цих питань стали долучатись вітчизняні дослідники-географи. Окремі питання митної діяльності побічно розглядались в географічних дослідженнях зовнішньої торгівлі, транспортної системи та в суспільно-географічних роботах з питань формування і функціонування державних кордонів і прикордонних регіонів. Цілісний підхід і теоретико-методологічні засади суспільно-географічного аспекту вивчення митної діяльності як нового напрямку досліджень сформульовано у роботах М.Д. Пістуна, Н.Н. Коцан, К.М. Горб [1, 6, 7].

Ще менші досягнення можна констатувати у сфері картографування митної діяльності як в аспекті науково-теоретичних розробок, так і в аспекті створення і використання у практичній діяльності системи картографічних творів, здатних виконувати різноманітні функції: засобу прийняття управлінських рішень, інструменту наукового дослідження, засобу навчання, довідкового видання та ін.

Виклад основного матеріалу. Митна справа в цілому традиційно визначається як складова частина зовнішньоекономічної діяльності країни, це засіб реалізації митної політики шляхом організації та провадження митної діяльності. Митна діяльність як форма здійснення митної справи, включає в себе митне регулювання, митні правила, митні процедури, боротьбу з контрабандою та порушеннями митного законодавства, інші засоби забезпечення митної безпеки та досягнення цілей і виконання завдань, установлених державою для митної служби.

Очевидно, що митна діяльність, всі процеси, об'єкти та явища, які складають митну справу, безпосередньо пов'язані з певною територією, мають чітко визначену приуроченість до конкретної місцевості, і тому можна справедливо вважати, що митна система держави є важливим об'єктом географічного дослідження і картографування, являючи собою, з одного боку, один з фундаментальних елементів територіальної структури господарського комплексу країни, з іншого – своєрідне матеріальне втілення просторово виражених процесів зовнішньоекономічної діяльності держави [3]. Органом виконавчої влади, який безпосередньо здійснює митну справу, є Державна митна служба України (ДМСУ). В цьому контексті необхідним є аналіз територіальної організації та просторово-часових особливостей діяльності ДМСУ, а також впливу митно-тарифного регулювання на зовнішню торгівлю як одну з найголовніших форма ЗЕД.

За [2] особлива роль митно-тарифних регуляторів полягає передусім у їх функціональній спрямованості, а саме: можливості регулювання різних форм ЗЕД; відповідності вимогам ринкової економіки; ефективності виконання функцій захисту економічного суверенітету держави за умов посилення іноземної конкуренції на національному ринку; можливості оперативного вирішення проблем структурної та просторової незбалансованості певних товаропотоків; можливості створення адекватного механізму регулювання й управління світогос-

подарськими зв'язками як на національному, так і на міжнародному рівні.

Система митно-тарифного регулювання ЗЕД функціонує на різних рівнях: мікрорівень – рівень суб'єктів господарювання (підприємства, фірми, організації – експортери та імпортери товарів і послуг); мезорівень – рівень міністерств і відомств, що безпосередньо здійснюють регулювання зовнішньоекономічних відносин; макрорівень – рівень держави (уряд, парламент); метарівень – рівень міжнародних інтеграційних об'єднань (ЄС, митні союзи, зони вільної торгівлі тощо); мегарівень – світовий рівень (Світова організація торгівлі, Всесвітня митна організація та ін.).

В будь-якій країні діяльність митних органів як суб'єктів, що безпосередньо реалізують митну політику, повною мірою залежить від останньої. Пріоритети діяльності митної служби визначаються тим, яка функція митної політики є домінуючою: протекціоністська (захист українських виробників; як відповідь на недружні дії інших держав; як запобіжний засіб щодо учасників ЗЕД, що порушують національні інтереси та ін.), регулятивна (з метою поліпшення умов торгівлі на внутрішньому і зовнішньому ринках та їх збалансування), чи фіскальна. В Україні перевага сьогодні віддається фіскальній функції – наповненню Державного бюджету. За словами голови ДМСУ, у поточному році митна служба має забезпечити надходження до Державного бюджету у сумі 122 млрд. гривень, що становить 28,5% його доходної частини [8]. Однак, і в наукових публікаціях, і в нормативних актах зазначається необхідність реформування митної системи України відповідно до нових завдань, які постають перед нею у зв'язку з процесами глобалізації й інтеграцією у світове господарство, а саме: посилення регулятивної, логістичної функцій, зміцнення економічної безпеки, сприяння зовнішній торгівлі тощо.

Враховуючи вищезначене, можна сформулювати основні підходи до картографування діяльності митної системи як головного інструмента регулювання зовнішньої торгівлі. Перш за все, слід відзначити, що необхідна розробка системи карт різного змісту і функціонального призначення, рівня і територіального охоплення, яка повинна являти собою інформаційну базу, де формуються масиви даних, що охоплюють: організаційні рівні системи регулювання зовнішньоекономічних відносин (міжнародний, національний – органи законодавчої і виконавчої влади, ДМСУ,

окремі митні органи); цільові ланки системи (сприяння ЗЕД, підвищення національної безпеки, оптимізація структури зовнішньої торгівлі і економіки країни тощо); функціональні підсистеми (фінансову, контролюючу, захисну, регулюючу); періоди часу функціонування (ретроспективні, оперативні, поточні, перспективні); умови і чинники функціонування і розвитку митної системи (зовнішніх, внутрішніх).

Для оцінки ефективності митної політики і експортно-імпоротної діяльності корисно дослідити динаміку показників зовнішньої і внутрішньої торгівлі у зв'язку зі змінами митної політики в різні періоди (зміни у митних тарифах, введення додаткових чи навпаки скасування існуючих нетарифних методів регулювання тощо).

З цією метою пропонується серія картографічних моделей, що відображають систему показників, які вимірюються у вартісній і натуральній формі та характеризують міжнародну й міжрегіональну торгівлю країни та її регіонів в динаміці (для врахування наслідків змін митно-тарифної політики): географічна структура експорту й імпорту країн світу та регіонів України; число учасників зовнішньоекономічного обміну в різних країнах; динаміка обсягів ЗТ України й регіонів в цілому та по окремих видах товарів і послуг; ступінь концентрації ЗТ за ринками збуту (частка різних видів продукції, що експортується в країни – основні контрагенти ЗТ України); найперспективніші географічні напрямки експорту (конкретні країни й регіони світу, які можуть претендувати на роль стратегічних партнерів); обсяги експорту та імпорту товарів на душу населення в Україні й регіонах та інших державах; співвідношення структури експорту / імпорту зі структурою економіки (особливо щодо частки інноваційних товарів та інноваційних галузей, а також частки екологічно небезпечних товарів і галузей); співвідношення експорту й імпорту товарів та послуг в Україні й регіонах у порівнянні з іншими країнами; співвідношення темпів росту експорту й імпорту порівняно з ВВП; співвідношення експорту й імпорту товарів за видами транспорту; співвідношення обсягів внутрішньої і зовнішньої торгівлі; ступінь диверсифікованості товарної структури експорту / імпорту України та регіонів, її динаміка; товарна структура експорту й імпорту – по групах товарів залежно від частки доданої вартості (продукція високотехнологічних, середньотехнологічних, низькотехнологічних ви-

робництва) та ін.

Аналіз карт, які розкривають вищеперелічені сюжети, разом з іншими джерелами дасть змогу оцінити вплив митно-тарифних і нетарифних засобів регулювання на обсяги і структуру ЗТ, ступінь та можливості диверсифікації ринків збуту української продукції, рівень захищеності внутрішнього ринку, ступінь реалізації експортного потенціалу, рівень надходження коштів до Державного бюджету в результаті митної діяльності, ступінь залежності економіки країни від кон'юнктури світового ринку. В свою чергу така оцінка є підґрунтям для розробки довготермінової стратегії розвитку експортно-імпорتنих операцій, вибору шляхів удосконалення методів і механізмів управління ЗТ, визначення величини мита на різні товари для сприяння розвитку виробництва, оптимізації структури економіки та зміцнення економічної безпеки держави.

Ефективна зовнішньоекономічна діяльність можлива за умови ретельного аналізу зовнішніх і внутрішніх умов здійснення зовнішньої торгівлі. Для цього пропонується створення і використання карт такого змісту: країни, стосовно яких проводяться антидемпінгові та спеціальні заходи щодо імпорту товарів в Україну; країни, які проводять антидемпінгові, антисубсидійні та спеціальні заходи щодо української продукції; країни, що розвиваються, товари з яких користуються преференційними митним оподаткуванням (товари з яких вважаються преференціальним імпортом); країни, з якими Україною укладено угоди про особливі правові режими у сфері ЗЕД (вільну торгівлю, режиму найбільшого сприяння, національного режиму, ін.); співвідношення внутрішніх і світових цін на основні види експортної продукції в різних країнах (регіонах світу); серія карт (за головними видами експортної продукції) співвідношення (нееквівалентності) українських і міжнародних (національних, регіональних) вимог до якості продукції; мережа зовнішньоторговельних структур за участю держави, що займаються маркетинговою діяльністю для просування вітчизняних товарів на зовнішньому ринку та ін.

Означені сюжети карт необхідні для аналізу і прогнозу розвитку ЗЕВ, виявлення можливостей підвищення ефективності зовнішньої торгівлі, поліпшення її структури, визначення напрямів товарної і географічної диверсифікації, пошуку шляхів удосконалення методів і механізмів регулювання ЗТ, а відтак і пов'язаних з цим змін у функціях і територіальній

організації митної системи.

Важливою складовою інформаційної підтримки вирішення проблеми оптимізації митної діяльності мають бути карти, які характеризують сучасний стан та ступінь відповідності митної системи України світовому рівню та тенденціям розвитку ЗЕД. Наведемо перелік основних сюжетів карт цього блоку: митна територія та митні кордони України [5]; територіальна організація митної діяльності; ресурсний потенціал митної системи, окремих митних установ (кадровий, науково-технічний, виробничий); обсяги робіт та результативність митної діяльності відповідно до основних функцій: контрольно-регуляторної (кількість оформлених і пропущених вантажів, транспортних засобів, громадян), фіскальної (надходження коштів до Державного бюджету від акцизу, мита, митного збору, ПДВ та ін.), правоохоронної (умови і фактори виникнення ризиків (транзитні шляхи переміщення наркотиків, нелегальних мігрантів тощо), кількість порушених справ про контрабанду та порушення митних правил, їх співвідношення з обсягами ЗЕД тощо), відповідність інфраструктурного забезпечення митних установ обсягам та специфіці виконуваних робіт з урахуванням прогнозних параметрів; ступінь розвитку "навколомитної" інфраструктури (митні

брокери, митні перевізники, вантажні митні комплекси, логістичні центри); надання митних послуг та ін.

Висновки. Митні органи, виконуючи різноманітні функції, відіграють важливу роль у забезпеченні економічної безпеки держави, вирішенні соціально-економічних проблем, здійсненні правоохоронних заходів, розвитку міждержавних відносин та міжнародного співробітництва. Особливості митно-тарифного регулювання ЗЕД – явище історичне і змінюється відповідно до змін митної політики та виконуваних функцій внаслідок розвитку національного і світового господарства. Актуальність географічного аналізу та картографування митної діяльності, особливостей просторової локалізації елементів митної системи, специфіки її функціонування та впливу на зовнішню торгівлю зростає у міру розширення зовнішньоекономічних зв'язків та поглиблення інтеграції України у світове господарство. Запропонована система карт, як складова інформаційної підтримки прийняття рішень, прогнозування і планування митної справи в Україні, сприятиме пошуку шляхів підвищення ефективності митно-тарифного регулювання ЗЕД та оптимізації міжнародних відносин України та її регіонів.

Література:

1. Горб К. М. Проблеми територіальної організації митної справи України / К.М.Горб / Вісник Академії митної служби України. – Дніпропетровськ, 2001. – № 4. – С.72-76.
2. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Підручник / О.П.Гребельник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 696 с. – С. 14
3. Дук Н. М. Географічні дослідження та картографування митної системи України як інструмент регіональної митної політики / Н. М. Дук, К. М. Горб // Україна: географічні проблеми сталого розвитку. Зб.наук.праць. В 4-х т. – К.: ВГЛ Обрії, 2004. – Т.4. – С. 192-194.
4. Дук Н. М. Про картографування Митної служби України / Н.М.Дук // Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку: Зб.нак.праць. – К.: ДНВП "Картографія", 2003. – с. 239-243.
5. Дук Н. М. Проблеми дослідження прикордонних регіонів в аспекті картографування митної діяльності / Н. М. Дук, К.М. Горб // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: Зб.наук.праць. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Карабіна, 2011. - Вип.14. – 128 с. - С. 35-37
6. Коцан Н.Н. Територіальна організація митної діяльності України: Монографія / Н.Н.Коцан. – Луцьк: РВВ "Вежа", 2005. – 384 с.
7. Пістун М.Д. Суспільно-географічний аспект вивчення митної діяльності: теоретико-методологічні засади / М.Д. Пістун, Н.Н. Коцан // "Вісник Академії митної служби України". – Дніпропетровськ, 2003. – № 2. – С.68-72.
8. У поточному році Держмитслужба планує забезпечити надходження до бюджету у сумі 122 млрд. грн. / Урядовий портал: [електронний ресурс] // режим доступу http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=244903123&cat_id=244277212

Резюме:

Дук Наталя. КАРТЫ ТАМОЖЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ РЕГУЛИРОВАНИЯ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ УКРАИНЫ.

Статья посвящена картографическому исследованию таможенной деятельности, влияния таможенно-тарифного регулирования на внешнюю торговлю. Сформулированы основные подходы к картографированию деятельности таможенной системы как главного инструмента регулирования внешней торговли. Следует отметить, что необходима разработка системы карт различного содержания и функционального назначения, уровня и территориального охвата, которая должна представлять собой информационную базу, где формируются массивы данных, охватывающих: организационные уровни системы регулирования внешнеэкономических отношений (международный, национальный – органы законодательной и

исполнительной власти, ГТСУ, отдельные таможенные органы); целевые звена системы (содействие ВЭД, повышение национальной безопасности, оптимизация структуры внешней торговли и экономики и т.д.), функциональные подсистемы (финансовую, контролирующую, защитную, регулирующую) периоды времени функционирования (ретроспективные, оперативные, текущие, перспективные), условия и факторы функционирования и развития таможенной системы (внешних, внутренних). Предложено серию карт внешней торговли и таможенной деятельности.

Ключевые слова: таможенная деятельность, таможенно-тарифное регулирование, картографирование таможенной деятельности.

Summary:

Duk Natalya. MAPS OF CUSTOMS IN THE INFORMATION ENSURING OF FOREIGN TRADE REGULATION IN UKRAINE.

This article is devoted to cartographic component of Dataware study of customs activity, the impact of customs and tariff regulation on the foreign trade and the development of the country. It is noted that for the research of current state and evaluation of efficiency of customs and export-import activities, the creation and use of maps system as the knowledge base is required. It represents various organizational levels, the target level of regulation of foreign economic relations, functional subsystems, time periods, conditions, factors and spatial features of the functioning and development of customs. Series of cards within this system characterize international and interregional trade of the country and its regions in the dynamics, internal and external conditions of foreign trade and its customs and tariff regulation, current status, activities and degree of conformity of customs system of Ukraine to international standards and trends in the international economic activity. Themes of maps and key indicators were proposed, which reflect volume, commodity and geographical structure of foreign trade and its changes due to customs regulations; antidumping and special activities for the import and export of goods, special legal regimes in foreign trade; the ratio of price on domestic and foreign markets; customs security, territorial structure, volumes and effectiveness of customs activity in terms of the basic functions of the customs system: control-regulatory, fiscal, law enforcement. The proposed system of maps as part of the information support for making decisions, forecasting and planning of customs activity in Ukraine, will contribute searching the ways to improve the efficiency of customs and tariff regulation of foreign economic activity and optimization of international relations of Ukraine and its regions.

Key words: customs activities, customs and tariff regulation, mapping of customs.

Рецензент: проф. Брич В.Я.

Надійшла 18.04.2013р.

УДК 911.3:30

Ольга ІЛЬІВ

ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано сучасний стан структурних складових інтелектуального потенціалу, зокрема фінансова складова, кадрове забезпечення, матеріально-технічна база, транспортна доступність. охарактеризовано діяльність аспірантури, докторантури, ВНЗ, статеві-вікова структура фахівців вищої кваліфікації, охарактеризовано стан фінансування освіти та науки області, джерела фінансування, вивчено стан розвитку ЗНЗ, ВНЗ усіх рівнів акредитації, охарактеризовані причини змін у прийомі учнів до ВНЗ усіх рівнів акредитації, проаналізовано динаміку обсягу наукових робіт виконаних власними силами за секторами наук, тощо.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, аспірантура, докторантура, вищі навчальні заклади, науковий потенціал, кадровий склад, освітній потенціал, фахівці вищої кваліфікації.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В процесі формування і функціонування інтелектуального потенціалу діють специфічні чинники, які обумовлюються освітньою та науковою політикою держави, потребою суспільства у відповідному інтелектуальному потенціалі тощо. Ці чинники виступають як національні і є концептуальними. відповідно до концепцій розвитку освіти та науки в певні періоди висувуються нові вимоги щодо удосконалення змісту та стандартів освіти та науки. Однак ці чинники мають підкріплюватись реальними показниками, які безпосередньо

впливають на можливості реалізації освітніх та наукових концепцій (фінансування освіти і науки, стан забезпечення її сучасними засобами навчання і виховання, наявний контингент дітей різних вікових груп, фінансові можливості батьків, стан основних засобів освіти і науки та ін.).

Тому без всебічного аналізу окремих груп чинників неможливо скласти оптимальну схему територіальної організації інтелектуального потенціалу та визначити найбільш обґрунтовані напрямки удосконалення та покращення його функціонування.